

УДК 378

DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2025.21.06>

Алла МАРУШКЕВИЧ, д-р пед. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-1969-7771

e-mail: marushkevich@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В ДОСВІДІ ТА ПОГЛЯДАХ ІВАНА ОГІЄНКА

Вступ. Розглянуто питання виховання патріотизму як складової системи духовних цінностей молодого покоління українців, розвитку моральних якостей молоді, усвідомлення свого громадянського обов'язку на основі засвоєння національних і загальнолюдських цінностей. Зауважено, що окремі представники української молоді часто ігнорують досвід минулих поколінь, а цьому сприяє невисокий рівень цілеспрямованої роботи освітян із формування світогляду та підвищення рівня свідомості юнаків і дівчат.

Результати. Наголошено на необхідності роботи педагогів над формуванням у вихованців поважного ставлення до національних свят і традицій, етнічного роду, виховання готовності до захисту Батьківщини в нинішніх умовах. Акцентовано увагу на наукові дослідження й публікації, які орієнтують на причетність учених і педагогів-практиків до пошуку розв'язання питання виховання патріотизму в молоді. Названо ряд документів, у яких йдеться про необхідність формування у молодих людей патріотизму за участі закладів освіти, державних та громадських органів. Представлено обґрунтування патріотизму відомими людьми, зокрема видатним українським ученим, відданим Україні і її народу Іваном Огієнком – митрополитом Іларіоном. Розкрито сутність понять "патріот" і "патріотизм" у вченні Івана Огієнка і наголошено, що у його розумінні справжній патріот має активну життєву позицію, сприяє втіленню у життя народу української ідеї, готовий до захисту своєї Батьківщини, дбайливо ставиться до національних багатств, береже і зміцнює своє здоров'я та здоров'я співгромадян; а патріотизм – це благородна любов до своєї країни і до всього рідного. Іваном Огієнком виокремлено патріотизм українського духовенства, яке у різні роки розвитку української державності служило своєму народу на церковній, освітянській, просвітницькій ниві. Через призму поглядів Івана Огієнка висвітлено факти патріотичного ставлення до праці на користь свого народу в життєдіяльності Дмитра Туптала, Паїсія Величковського, Іова Почаївського, Арсенія Мацієвича, князя Володимира, князівни Анни Всеволодівни, наголошено на їхньому внеску у виховання української молоді.

Висновки. Розкрито найголовнішу ідею життя кожного українця у тлумаченні Івана Огієнка: "Служити народові – це служити Богові", для реалізації якої потрібно здійснювати патріотичне виховання, викликати палке бажання кожного громадянина щирою серцем і віддано служити своєму народові.

Ключові слова: Іван Огієнко, виховання патріотизму, українська молодь, духовенство, князівство.

Вступ

Стрімкі зміни в суспільному житті країни спонукають до зрушень у духовному зростанні народу, підсилення його високих моральних якостей, налагодження процесу патріотичного виховання молоді, оскільки патріотизм є елементом системи духовно-моральних цінностей людини. Він проявляється у багатьох вимірах: відданій боротьбі за незалежність своєї держави; чесному служінні народу на професійній ниві; переконливому донесенні інформації про перемоги, подвиги, досягнення співвітчизників у просвітницькій діяльності, зокрема проповідництві духовенства, виховній роботі освітян; дослідження історичних подій у житті суспільства шляхом всебічного вивчення фактів і їхнього достовірного обґрунтування вченими у наукових працях тощо. У Великій українській енциклопедії поняття "патріотизм" трактується як "моральний і політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов до батьківщини і готовність заради неї жертвувати власними інтересами" (Снін, 2011). Патріотизм формується під впливом родини, соціуму, закладу освіти і є однією із найбільш вагомих рис кожного громадянина України.

Формування у молоді патріотизму відбувається через орієнтири, закладені органами влади в зміст Закону України "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті" (Верховна Рада України, 2015), Указу Президента "Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері" (Верховна Рада України, 2016), Постанови Верховної Ради "Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді" (Верховна Рада України, 2015), Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти

України (Верховна Рада України, 2022) і т. п. Відповідно до них українська молодь має вникати у досвід минулих поколінь, орієнтуються на досягнення своїх попередників, в критичні для країни часи боронити її кордони. Для цього необхідним є належний рівень роботи освітян із формування світогляду юнаків і дівчат, розвиток їхнього бажання працювати над пізнанням рідної історії, культури, поліпшення знань української мови. Педагоги мають займатись формуванням у вихованців поважного ставлення до національних свят і традицій, "... особливо до етнічного роду, який створив націю і захищав її високі ідеали. Надзвичайно важливо виховувати у нашій молоді готовність до захисту Батьківщини в умовах сучасних викликів і загроз" (Бех, 2018, с. 32).

Аналіз нормативно-правової бази, наукових досліджень і публікацій у педагогічній періодиці та пресі свідчить, що причетні до освітньої сфери теоретики і практики йдуть шляхом пошуків оптимального розв'язання питань щодо виховання патріотизму у підростаючого покоління.

Метою публікації є розкриття важливості виховання патріотизму в українській молоді через призму досвіду й поглядів Івана Огієнка.

Завдання: акцентувати увагу на важливості виховання патріотизму молоді в умовах сьогодення; розкрити окремі віхи життєвого досвіду та погляди Івана Огієнка щодо виховання патріотизму в молодих українців.

Огляд літератури. У "Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України" вказано, що "... ідентифікаційні і реідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця відбуваються на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу" (Верховна Рада України,

2022). Проблема виховання патріотизму широко дискутується в науково-педагогічних колах України, оскільки події останніх років викликають до неї не абиякий інтерес. Багато вчених звертаються до спадщини Івана Огієнка – митрополита Іларіона, у якій знаходять і аналізують у своїх публікаціях досвід його патріотичної діяльності в ім'я українського народу та погляди на необхідність формування патріотичних якостей молоді засобами рідної мови, історії, щоденної праці, прикладів героїчних вчинків відомих особистостей, зокрема й українського духовенства. У своїх публікаціях питання формування національно-культурної ідентичності особистості і спрямування її на патріотичної дії висвітлює І. Д. Бех; виховання патріотизму у студентів як пріоритетний напрям діяльності науково-педагогічних працівників Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка розглядають С. Копилов, Л. Горчак; актуальність вчення Івана Огієнка про патріотичне виховання висвітлює В. Матяшук; українознавчі зацікавлення Івана Огієнка крізь призму його наукової позиції в еміграції знаходимо у роботі Л. Сорочук; значення праці в системі життєвих сенсів Івана Огієнка обґрунтовує К. Недзельський; на інтелектуальних та духовних вимірах української православної ієрархії ранньомодерного часу зосереджено увагу С. Р. Кагамлик. Завжди актуальними є праці Івана Огієнка, особливо ті, у яких наголошено про патріотизм представників українського духовенства, який виявлявся у їхніх діях, культурно-освітній праці, писаннях, проповідях, життєвому прикладі служіння рідному народу.

Результати

Виховання патріотизму в молоді натеper має важливе значення в боротьбі за територіальну цілісність України, подоланні кризи в економіці, освіті, культурі, інших сферах життєдіяльності суспільства. Розглядаючи значущість виховання патріотизму як однієї з найсуттєвіших якостей особистості в молоді виникло в зміні поняття "патріотизм", що пояснюється як елемент цінностей людини, про які писали найвизначніші представники нашої нації, зокрема Іван Огієнко. Він розглядав патріотизм як величну ідею відданого служіння своєму народові, обґрунтовував як "любов до своєї батьківщини", а патріот у його трактуванні – це "людина, що любить свою батьківщину" (Митрополит Іларіон, 1995, с. 29). У розумінні вченого справжній патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми справами сприяти втіленню в життя української ідеї, бути готовим до захисту Батьківщини, шанувати історичну пам'ять, любити рідну мову, поцінувати культуру, національні свята і традиції, дбайливо ставитися до природних багатств, берегти і зміцнювати власне здоров'я та здоров'я співгромадян тощо. В основу системи виховання патріотизму в Кам'янець-Подільському університеті, який з моменту свого заснування очолював Іван Огієнко, "... покладено ідеї зміцнення української державності як консолідаційного чинника розвитку українського суспільства й української політичної нації. Складниками національно-патріотичного виховання є громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання" (Копилов, & Горчак, 2018, с. 69).

Вивчаючи спадщину Івана Огієнка ми переконуємось у тому, що його досвід і наукові здобутки є прикладом патріотичного ставлення до своєї батьківщини, пошуків істини щодо різностороннього духовного життя її народу. Подвижницька праця вченого засвідчила його потужну силу духу, оскільки, попри життєві труднощі, він невтомно працював доводив любов і відданість Україні. Дослідники наукової та творчої спадщини Івана Огієнка

неодноразово відзначали: "Його праці впливали на поступ культурного, освітнього й духовного життя українців як в нашій державі, так і за її межами" (Сорочук, 2021, с. 112). Вони неодноразово звертали увагу на свідчення колишніх студентів про відкрити вдачу Івана Огієнка, його вміння працювати з молодіжною аудиторією. Він "... ніколи не замикався в колі сучасних професорів і вчителів, а радо солідаризувався з більш яскравим ідеалістом своїх молодих студентів, радше ніж з важким догматизмом і одноманітним менталітетом своїх декотрих колег" (Демчук, 2008, с. 240). Учений своїми вчинками, переконаннями і відданою працею на користь України впливав на посилення патріотичних почуттів молоді. У його житті були переконливі приклади, коли "... гинули плоди величезних зусиль, але він вперто розпочинав все спочатку і врешті-решт досягав поставленої перед собою мети" (Недзельський, 2002, с. 84).

Займаючись освітньою, науковою, релігійною, політичною, державницькою та громадською діяльністю Іван Огієнко збирав матеріали для написання наукових праць, які своїм змістом пробуджували кращі якості співвітчизників і викликали у їхній свідомості патріотичні почуття. Зразком такого підходу до реалізації задумів є його робота з перекладу Біблії, про що вдало сказано К. Недзельським "Високу культуру праці, що виявлялася у здатності ставити далекосяжні цілі і реалізовувати їх, а також дивовижну працюовитість продемонстрував він своїм унікальним перекладом Біблії на українську мову" (Недзельський, 2002, с. 84).

В умовах незалежної України особливо актуальними є настанови вченого щодо виховання патріотизму, формування високої національної свідомості та самосвідомості українців. Виходячи із змісту його праць усвідомлюємо, що патріотизм – це благородна любов до своєї країни і до всього, що її складає: до рідного народу, культури, історії, церкви тощо. У цьому руслі важливою є Постанова Верховної Ради України 12 травня 2015 р. "Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді", у якій наголошується на збереженні пам'яті героїв наших часів задля чого необхідно "оновити експозиції музеїв та заповідників відповідних профілів, кімнат бойової слави, з обов'язковим представленням інформації про героїв АТО, волонтерів, громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України, з акцентом на осіб – вихідців з відповідної території" (Верховна Рада України, 2015. Про вшанування героїв...). Зміст Постанови спрямований на донесення до наступних поколінь українців інформації про героїзм наших сучасників, який є продовженням подвигів дідів і прадідів та свідченням глибокого патріотизму.

Іван Огієнко усвідомлював тісний взаємозв'язок між минулим і сучасним, акцентуючи увагу на тому, що нинішні негаразди мають своє коріння у минулому. Він писав: "За кожною людиною стоять усі покоління предків, увесь запас їхнього знання, увесь досвід, зібраний віками його оточенням. Людина втягає в себе все, що складає душу її народу, славу його перемог, сором його поразок, гіркоту його рабства, скорботу і радість усіх його попередніх поколінь" (Митрополит Іларіон, 1956, с. 10). На його переконання, героїчне минуле свого народу допомагає жити з відчуттям господаря на рідній землі, гордості за державу, а відсутність активної життєвої позиції, втрата інтересу до народних звичаїв і традицій, небажання працювати на благо своєї держави супроводжується почуттям "меншовартості".

Провідне місце у вихованні патріотизму молоді належить педагогам, робота яких, перед усім, має бути спрямованою на розвиток любові до свого народу та України. Саме вони повинні докласти зусиль для переконання юнаків і дівчат у тому, що патріотизм поєднується з національною самосвідомістю, вмінням осмислювати моральність своїх учинків, бажанням берегти історичні та культурні цінності тощо. Вироблення педагогами ефективної системи формування у молоді патріотичних якостей, пошук виховних впливів, які викликають повагу до української мови, духовності народу, світобачення українців уможливить досягти у майбутньому якісно нового рівня свого життя. В Указі Президента від 1 грудня 2016 р. "Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері" наголошено на необхідності організації серед учнівської, студентської молоді, молодих учених конкурсів курсових, дипломних, наукових робіт "...присвячених темам звитяг українського народу в боротьбі за волю і незалежність, історії державних символів України, національно-патріотичного виховання..." (Верховна Рада України, 2016). Це, безумовно, є роботою з поширення знань про Україну у українців, втілення в життя ідей виховання патріотизму.

У цьому руслі важливо звернути увагу на розкритий Іваном Огієнком особистий патріотизм та вплив на виховання патріотизму в молодих людей представників українського духовенства, яке у різні періоди життя народу служило йому на церковній, освітянській, просвітницькій ниві, виявляючи тим самим глибоку любов до України. У ряді його праць висвітлена подвижницька діяльність церковних братств у справі поширення освіти в Україні, внесок у цю справу Острозької та Києво-Могилянської академії, освітнього осередку Почаївської лаври. Ним проаналізовані досягнення у сфері навчання і виховання відомих релігійних діячів та представників княжого роду (Дмитра Туптала, Паїсія Величковського, Іова Почаївського, Арсенія Мацієвича, князя Володимира, князівни Анни Всеволодівни).

У цьому аспекті вагомою є монографія ученого "Митрополит-мученик Арсеній Мацієвич" (1964), у якій Іван Огієнко акцентував увагу на тому факті, що Арсеній Мацієвич свого часу навчався у Києво-Могилянській академії, був "визначним діячем духовної культури" (Оберемко, 1964, с. 15), оборонцем волі свого народу, його духовних надбань. Його постать неоднозначно оцінена в Україні. Вагомим є той факт, що Іван Огієнко згадує про нього і в іншій праці – історично-догматичній монографії "Іконоборство", розкриваючи діяльність священнослужителя, направлену на захист законних прав Церкви. Постать Арсенія Мацієвича цікавить і сучасних дослідників, оскільки, у їх аналізі, він постає патріотом, який "...своїм сповідницьким подвигом дезавував псевдоправославну риторику Катерини II та, попри неможливість його офіційної канонізації, став символом опору Церкви дискримінаційним актам російського царату" (Чистяков, 2020, с. 190–192).

Іван Огієнко високо оцінював внесок Арсенія Мацієвича у вшанування пам'яті митрополита Димитрія (Туптала), життю і діяльністю якого також присвятив окрему монографію "Святий Дмитро Туптало" (1960), з якої дізнаємось, що життєдіяльність священнослужителя, який є вихідцем з Макарова на Київщині і випускником Києво-Могилянської колеґії, пронизана високою моральністю, умінням поширювати духовні істини серед населення тих місць, у яких йому довелося працювати. Сучасні вчені наголошують, що "...1675 року архієпископ

Чернігівський і Новгород-Сіверський Лазар Баранович висвятив його на ієромонаха та запропонував йому проповідництво в Чернігівському кафедральному соборі. Згодом протягом двох років Туптало проповідував у Віленському Святодухівському монастирі, Слуцькому Преображенському братстві" (Кагамлик, 2021, с. 172). Іван Огієнко цінував працю митрополита Димитрія як просвітника, проповідника, який доносив народу істину і "став всеукраїнським учителем, – багато осіб виховувались на його "Житті Святих" чи "Мінеях" (Митрополит Іларіон, 1960, с. 205). Вагомим внеском у справу виховання підростаючих поколінь були його проповіді на моральні теми, якими він намагався стримувати людей від неблагочестивих дій.

Вивчаючи життя та творчість українських священнослужителів, аналізуючи високий рівень їх патріотизму і відданості батьківщині, Іван Огієнко звертав увагу на їх просвітницьку діяльність. Він поцінював працю Паїсія Величковського як людини з "нахилом до глибокої філософії", який мав "дар провидіння" і "позоставив по собі велике число учнів" (Митрополит Іларіон, 1975, с. 84). На переконання Івана Огієнка священнослужитель належав до числа учених українських монахів, які служили Богові та "книжним ділам", очолюючи школу перекладачів і переписувачів книг, поширюючи їх "по всьому православному світу" (Митрополит Іларіон, 1975, с. 86).

На наш погляд, виховання патріотизму в українській молоді можна здійснювати аналізуючи видання митрополита Іларіона "Преподобний Іов Почаївський" (1957) і характеризуючи ігумена Іова, який був вихідцем із Галичини, духівником князя Костянтина Острозького, "як ревнивого молитвенника за весь український народ" (Іларіон, 1957, с. 3). Ігумен Іов став відомим просвітителем, виголошуючи змістовні проповіді із закликами "берегти свою совість і честь", "не чинити Україні зради" (Іларіон, 1957, с. 4). Він створив у Дубенському монастирі "гуртки письменних ченців і дав їх переписувати книжки не тільки для своєї потреби, а й для поширення..." (Іларіон, 1957, с. 58).

Наукова розвідка митрополита Іларіона "Князь Володимир прийняв православ'я, а не католицтво" (1952) є важливою для усвідомлення сучасною молоддю духовних основ прийняття князем Володимиром християнства. Іван Огієнко зазначив, що в цінному історичному джерелі "Початковий Київський Літопис" до таких духовних основ віднесені церковні обряди та звичаї, прийнята народом православна символіка тощо. На думку вченого, все, що створив князь у давнину, засвідчує його патріотизм та вмільний підхід до розв'язання нагальних і зріючих проблем, особливо щодо освіченості співвітчизників (Митрополит Іларіон, 1952).

Не менш важливою є його праця "Блискуча зоря в українській духовній культурі преподобна Анна Всеволодівна (1055-3.XI/1113)", у якій проаналізовано діяльність доньки князя Всеволода Ярославовича Анни Всеволодівни, яка усвідомила роль свого роду в розвитку вітчизняної освіти і виховання молоді та в 1086 р. створила першу дівочу школу на території нинішньої України. За його доводами, князівна Анна навчала дівчат жіночих ремесел, а також читати, писати, співати в церкві. Учений називав княжну "жінкою великого духа", оскільки вона своєю працею доводила патріотичне ставлення до рідного народу і країни, у якій жила (Іларіон, 1960, с. 43), "святою князівною" (Іларіон, 1960, с. 42), "окрасою української культури", "блискучою зорею українського народу" (Іларіон, 1960, с. 45).

Зміст згаданих нами праць ученого є свідченням його зацікавленості персональним внеском відомих представників духовенства, княжого роду у розвиток вітчизняної освіти і виховання як фахівця, якому не байдужий досвід у цій сфері сподвижників свого народу, їх патріотизм і відданість всьому рідному, українському.

Натепер зазначаємо, що серед найважливіших завдань виховання патріотизму в молоді є використання історичних прикладів для розвитку в неї патріотичних почуттів, любові до Батьківщини та турботи про благо свого народу, усвідомлення його героїчної боротьби за свободу, соборність і державність. У Законі України "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті" наголошено на важливості державних заходів, "...спрямованих на підвищення поінформованості суспільства та привернення уваги громадськості до історії боротьби та борців за незалежність України у ХХ столітті" (Верховна Рада України, 2015, Закон України "Про правовий статус ..."). Вони є важливою складовою виховання патріотизму молоді, яке щоденно здійснюють небадужі педагогічні на науково-педагогічні працівники.

За Іваном Огієнком справжній патріот повинен мати таку життєву позицію, як визначні представники духовенства і інших верств українського народу, які своїми справами сприяли втіленню національної ідеї у життя громадян. Слідуючи поглядам Івана Огієнка, кожен патріот має бути готовим до захисту своєї Батьківщини, шанувати історичну пам'ять, рідну культуру, мову, національні свята і традиції, дбайливо ставитися до національних багатств та рідної природи, берегти і зміцнювати власне здоров'я та здоров'я співгромадян.

Вважаємо за доцільне процитувати слова відомої авторки: "Коли ми хочемо мати стабільну державу, то мусимо розвивати в собі патріотизм, який своєю консолідуючою силою об'єднав би всіх громадян у спільному бажанні збудувати її потужною і процвітаючою" (Матяшук, 2009, с. 574).

Дискусія і висновки

Виховання патріотизму у молоді необхідне для збереження національної ідентичності, досягнень у боротьбі проти ворогів України, щиросердечної праці на користь свого народу. На сьогодні надважливим є формування патріотичної особистості, здатної успішно самореалізуватися як в соціумі, так і в професійній сфері. Досягти цього можна шляхом включення тематики патріотичного виховання до дослідницьких програм та планів роботи наукових установ і закладів освіти; введення у робочі програми навчальних дисциплін творів українських та зарубіжних авторів, змістом яких можна впливати на розвиток духовно-моральних цінностей; організації зустрічей з представниками різних релігій для обміну думками та взаєморозуміння; створення рідномовних клубів, гуртків, де молоді люди вдосконалюватимуть мовні навички, вивчатимуть культурну спадщину, братимуть участь у проведенні заходів і конкурсів, з дотриманням українських традицій, обрядів тощо. Найсвятішою і найголовнішою ідеєю життя кожного українця-патріота має бути позиція Івана Огієнка, висловлена назвою його праці "Служити народові – це служити Богові" (Іларіон, 1965).

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

Бех, І. (2018). Плекаємо особистість патріотичної дії. У С. А. Копилов, & І. Д. Бех (Ред.), *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу* (с. 29–32). Кам'янець-Подільський

національний університет імені Івана Огієнка. <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1563/Formuvannia-natsionalno-kulturnoi-identychnosti-osobystosti-u-vyklykakhchasu.pdf?sequence=1>

Верховна Рада України. (2015). *Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді* (По-станова від 12 травня 2015 року. № 373-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-19#Text>

Верховна Рада України. (2015). *Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті* (Закон України від 09.04.2015 р. № 314-VIII). Зі змінами, внесеними відповідно до Закону № 3005-IX від 21.03.2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>

Верховна Рада України. (2016). *Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері* (Указ Президента України від 1 грудня 2016 р. № 534). <https://www.president.gov.ua/documents/5342016-20814>

Верховна Рада України. (2022). *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України* (Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 527). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

Демчук, Б. (2008). Іван Огієнко (митрополит Іларіон) – богослов, теоретик і пастирський дорадник. У М. Сороки (Ред.). *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта* (т. XLIV, ч. 5, 239–249). Наукове товариство імені Тараса Шевченка в Канаді.

Єнін, М. (2011). *Патріотизм. Велика українська енциклопедія. Енциклопедія історії України*. У В. А. Смолій. Інститут історії України, т. 8. "Наукова думка". <https://vue.gov.ua/Патріотизм>.

Іларіон. (1957). *Преподобний Іов Почаївський*. Trident press, 64.

Іларіон. (1960). *Блискуча зоря в українській духовній культурі преподобна Анна Севолодівна*. Trident press, 46.

Іларіон. (1965). *Служити народові – це служити Богові*. Наша культура.

Кагамлик, С. (2021). *Українська православна ієрархія ранньомодерного часу: інтелектуальний та духовний виміри*. [Дис. д-ра іст. наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка]. <https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-05304/>

Копилов, С., & Горчак, Л. (2018). Виховання патріотизму у студентів – пріоритетний напрям діяльності науково-педагогічних працівників Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. У С. А. Копилов, & І. Д. Бех (Ред.), *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу* (с. 66–72). Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1563/Formuvannia-natsionalno-kulturnoi-identychnosti-osobystosti-u-vyklykakhchasu.pdf?sequence=1>

Матяшук, В. (2009). Патріотичне виховання: вчення Івана Огієнка і сучасність. Збірник праць Науково-дослідного центру періодики Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаніка., 1(17), 565–578. <https://www.isl.lviv.ua/wp-content/uploads/Zb/NDI2009/JRN/PDF/46.pdf>

Митрополит Іларіон. (1956). *Книга нашого буття на чужині. Бережимо все своє рідне: ідеолого-історичні нариси*. Українське наукове богословське товариство, 168.

Митрополит Іларіон. (1960). Святий Дмитрій Туптало. Його життя і праця. *Віра й культура*, 224.

Митрополит Іларіон. (1975). *Старець Паїсій Величковський. Його життя, праця і наука*. Видавництво ІДВ.

Митрополит Іларіон. (1995). *Етимолого-семантичний словник української мови*. Т. 4. Товариство "Волинь".

Митрополит Іларіон. (1952). *Князь Володимир приймає православ'я, а не католицизм*. Видавництво ІДВ.

Недзельський, К. (2002). *Праця в системі життєвих сенсів Івана Огієнка*, с. 80–88. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/10-Nedzelskiy/PDF>

Оберемко, Й. (1964). Митрополит-мученик Арсеній Мацієвич – нова монографія митрополита Іларіона. *Віра й культура*, 8–9, 128–129.

Сорочук, Л. (2021). Українознавчі зацікавлення Івана Огієнка крізь призму його наукової позиції в еміграції. *Українознавчий альманах*, Центр українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 28, 108–113.

Чистяков, В. (2020). Митрополит Арсеній Мацієвич в українській історіографії початку ХХ–ХХІ століть. *Сіверянський літопис*, 2, 190–192.

References

Bekh, I. (2018). Nurturing a Personality of Patriotic Action. In S. A. Kopylov, & I. D. Bekh (Eds.), *Formation of National and Cultural Identity of the Personality in the Challenges of Time* (pp. 29–32). Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko [in Ukrainian]. <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1563/Formuvannia-natsionalno-kulturnoi-identychnosti-osobystosti-u-vyklykakhchasu.pdf?sequence=1>

Chistiakov V. (2020). Metropolitan Arsenii Matsievych in Ukrainian historiography of the early XX–XXI centuries. *Severyansky Chronicle*, 2, 190–192 [in Ukrainian].

Demchuk, B. (2008). Ivan Ohienko (Metropolitan Hilarion) – theologian, theorist and pastoral advisor. In M. Soroka (Ed.). *Ivan Ohienko and modern*

science and education (vol. XLIV, part 5, pp. 239–249). Taras Shevchenko Scientific Society in Canada.

Illarion (1957). *Venerable Job of Pochaiv*. Trident Press.

Illarion (1960). *Brilliant Star in Ukrainian Spiritual Culture: Venerable Anna Vsevolodivna*. Trident Press [in Ukrainian].

Illarion (1965). *To Serve the People Is to Serve God*. Nasha Kultura.

Kahamylyk, S. (2021). Ukrainian Orthodox Hierarchy of the Early Modern Period: Intellectual and Spiritual Dimensions. [Doctoral dis., Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk] [in Ukrainian]. https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-05304/Dis_Kahamylyk.pdf

Kopylov, S., Horchak, L. (2018). Patriotic Education of Students – A Priority Direction of Scientific and Pedagogical Staff of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko. In S. A. Kopylov, & I. D. Bekh (Eds.), *Formation of National and Cultural Identity of the Personality in the Challenges of Time: Collection of Materials of the All-Ukrainian Round Table (on the occasion of the 100th anniversary of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko)* (pp. 66–72). Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko [in Ukrainian]. <tp://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1563/Formuvannia-natsionalno-kulturnoi-identychnosti-osobystosti-uvykykakhchasu.pdf?sequence=1>

Matiashuk, V. (2009). Patriotic Education: Ivan Ohienko's Teachings and Modernity. *Collection of Works of the Research Center for Periodicals of the V. Stefanyk National Library of Lviv*, Issue 1(17), 565–578 [in Ukrainian]. <https://www.isl.lviv.ua/wp-content/uploads/Zb/NDI2009/JRN/PDF/46.pdf>

Metropolitan Hilarion. (1952). *Prince Volodymyr adopted Orthodoxy, not Catholicism*. IDV Publishing House.

Metropolitan Hilarion. (1956). *The Book of Our Life Abroad. Let Us Preserve All Our Natives: Ideological and Historical Essays*. Ukrainian Scientific Theological Society.

Metropolitan Hilarion. (1960). *Saint Dmitry Tuptalo. His Life and Work. Faith and Culture*, 224.

Metropolitan Hilarion. (1975). *Elder Paisius Velichkovsky. His Life, Work and Science*. IDV Publishing House.

Metropolitan Hilarion. (1995). *Etymological-semantic dictionary of the Ukrainian language*. Vol. 4. Volyn Society.

Nedzelskiy, K. (2002). Labor in Ivan Ohienko's system of life meanings (pp. 80–88).

Oberemko, Y. (1964). Metropolitan Martyr Arseniy Matsievich – a new monograph by Metropolitan Ilarion. *Faith and Culture*, 8–9, 128–129 [in Ukrainian].

Sorochuk, L. (2021). Ukrainian Studies Interests of Ivan Ohienko through the Prism of His Scientific Position in Emigration. *Ukrainian Studies Almanac*. Issue 28. Center for Ukrainian Studies, Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Issue 28, 108–113 [in Ukrainian].

Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). *On the legal status and commemoration of the fighters for the independence of Ukraine in the XXth century* (Law of Ukraine of April 9, 2015, № 314-VIII. As amended by the Law of Ukraine № 3005-IX of 21.03.2023) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2016). *On Priority Measures to Promote the Strengthening of National Unity and Consolidation of Ukrainian Society, Supporting Public Initiatives in this Area*. Decree of the President of Ukraine of December 1, 2016. № 534 [in Ukrainian]. <https://www.president.gov.ua/documents/5342016-20814>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). *Concept of National-Patriotic Education in the Education System of Ukraine* (Approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine on June 6, 2022, № 527) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). *On Honoring ATO Heroes and Improving National-Patriotic Education of Children and Youth*. Resolution of May 12, 2015, No. 373-VIII.

Yenin, M. (2011). Patriotism. *Great Ukrainian Encyclopedia. Encyclopedia of the History of Ukraine*, Vol. 8. In V. A. Smolii (Ed.). NAS of Ukraine, Institute of History of Ukraine. Naukova Dumka, p. 520. <https://vue.gov.ua/>

Отримано редакцією журналу / Received: 15.04.25

Прорецензовано / Revised: 25.05.25

Схвалено до друку / Accepted: 27.05.25

Alla MARUSHKEVYCH, DSc (Ped.), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-1969-7774

e-mail: marushkevich@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PATRIOTIC EDUCATION IN THE EXPERIENCE AND VIEWS OF IVAN OHIENKO

Background. The article is focused on the issue of patriotic education as a constituent of the system of spiritual values of the young generation of Ukrainians, the development of moral qualities in youth, and the awareness of civic duty based on the assimilation of national and universal values. It is mentioned that some representatives of the Ukrainian young people often ignore the experience of their previous generations, which is facilitated by an insufficient level of educators' targeted efforts to shape young people's worldviews and boost their awareness.

Results. The article accentuates the need for educators to encourage respect for national holidays and traditions, ethnic values, and readiness to defend the homeland under current conditions. It highlights scientific research and publications that involve scholars and teachers in addressing the issue of patriotic education for young people. The article highlights the notion of patriotism as coined by a renowned Ukrainian scholar, dedicated Ukrainian patriot, and Metropolitan Ilarion (Ivan Ohienko). It explores the essence of the terms "patriot" and "patriotism" from Ohienko's perspective, emphasizing that, in his understanding, true patriots have an active civic position, contributes to realizing the Ukrainian national idea and they are ready to defend their homeland, care for national heritage, preserve and strengthen their own health and that of fellow citizens. Patriotism, according to Ohienko, is a noble love for their country and everything native.

Ohienko managed to highlight the patriotism of Ukrainian clergy, who, in different periods of Ukrainian statehood, served their people in religious, educational, and enlightenment spheres, as well as members of the princely dynasty. Through the lens of Ohienko's views, the article presents examples of patriotic dedication to serving one's people in the lives of Dmytro Tuptalo, Paisii Velychkovskyi, Job of Pochaiv, Arsenii Matsievych, Prince Volodymyr, and Princess Anna Vsevolodivna, emphasizing their contributions to the education of Ukrainian youth.

Conclusions. The article manifests the central idea of every Ukrainian's life as interpreted by Ivan Ohienko: "To serve the people is to serve God". To achieve this, patriotic education must be promoted, inspiring each citizen with a sincere and devoted desire to serve their nation.

Keywords: Ivan Ohienko, patriotic education, Ukrainian youth, clergy, principality.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; або в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.